

FALSAFA BA ХУКУК

1
2022

**FALSAFA va HUQUQ
ФИЛОСОФИЯ и ПРАВО
PHILOSOPHY and LAW**

ФАЛСАФА ва ҲУҚУҚ

Ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий, фалсафий-ҳуқуқий журнал
2022/1 (№21)

Асосий қомусимиз кафили сифатида Конституция ва қонунларимиз талабларини сўзсиз бажариш, “Инсон қадрини учун” деган устувор тамойилни тўла рўёбга чиқариш бундан буюн ҳам фаолиятимизнинг бош мезони бўлиб қолади.

Албатта, инсон қадрини биз учун қандайдир мавҳум, баландпарвоз тушунча эмас. Инсон қадрини деганда, биз, аввало, ҳар бир фуқаронинг тинч ва хавфсиз ҳаёт кечиришини, унинг фундаментал ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашни назарда тутамиз.

Инсон қадрини деганда, биз ҳар бир фуқаро учун муносиб турмуш шароити ва замонавий инфратузилма ташкил этишни, малакали тиббий хизмат кўрсатиш, сифатли таълим, ижтимоий ҳимоя тизими, соғлом экологик муҳит яратиш беришни тушунамиз.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев

Журналимизнинг мазкур сонида Ўзбекистон миллий университети, “Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти” Миллий тадқиқот университети ва Ўзбекистон фойласуфлари миллий жамияти ҳамкорлигида “Янги Ўзбекистоннинг маънавий тараққиёт тамойилларини амалга ошириш жараёнининг долзарб масалалари” мавзuida 2022 йил 10 июнда ташкил этилган илмий-амалий анжуман материаллари ҳам чоп этилмоқда.

Таҳрир хайъати:

М.Н.Абдуллаева -
ф.ф.д., профессор
Б.Т.Тўйчиев –
ф.ф.д., профессор
Ж.С.Рамагов –
ф.ф.д., профессор
Г.Т.Махмудова -
ф.ф.д., профессор
В.Р.Топилдиев -
ю.ф.д., профессор
Қ.Н.Назаров –
ф.ф.д., профессор
Р.Ж.Рўзиев -
ю.ф.д., профессор
А.Ў.Ўтамурадов -
ф.ф.н., профессор
Ў.Ғ.Ғилавов -
ф.ф.д., DSc

Бош муҳаррир:
А.Г.Муминов –
с.ф.д., профессор

Му а с с и с: Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий
Университети

Таҳририят манзили: 100095 Тошкент шаҳар,
Университет кўч., 4.

<https://nuu.uz/falsafa-va-huquq-jurnali/>
E-mail: falsafavahuquq-jurnal@nuu.uz

ISSN 2181-7294

Босишга 20.07.2022 да берилди

Бичими 60x84 Offset қозоғи. ЎЗМУ босмахонасида
ризографда босилди. “Times” гарнитураси. Хажми 23,75
б.т. Нашириёт ҳисоб табағи 30 б.т. Адади 50 нусха.
Буюртма № 177

Журнални нашрга тайёрловчилар
Қ.Назаров, А.Муминов, Х.Соқиев

Каланова С. М.	<i>Жамиятда авлодлар алмашинувининг социологик моҳияти</i>	106
Сентов А.П., Саидахматова М.К.	<i>Развитие ИКТ в Узбекистане как вектор развития теоретической мысли</i>	110
Мамарасулов У. У.	<i>Sport qoidalarining estetika me'yorlari asosidagi tavsifi</i>	114
Султонова Н.Э.	<i>Ижтимоий ҳаётда фарзанд учун ота-она ибрати, меҳр- муҳаббати ва жамиятда тутган ўрни</i>	116
Абдиев Ғ.Э.	<i>Ёшлар сиёсий онгини ривожлантиришида миллий қадриятларнинг ўрни</i>	123
Уринбоев Д.Т.	<i>Ёшларда ҳуқуқий менталитетни шакллантиришининг фалсафий масалалари</i>	127
Тоғасев Ш.Х.	<i>Миллий гоя ва мафқуранинг фалсафий-онтологик мазмуни</i>	130
Қалқонов Э.Т.	<i>Янгиланаётган Ўзбекистонда гендер тенгликни ривожлантиришининг ижтимоий фалсафий масалалари</i>	134
Бобоқулов Ш.О.	<i>Ер-ҳуқуқий жавобгарликнинг мустақил тури сифатида</i>	138
Ғаффарова Ғ.	<i>Фанлараро ёндашув йўналишлари: фалсафий таҳлил</i>	141
Иззетова Э.М.	<i>Интеграция научных дисциплин в контексте трансдисциплинарной методологии</i>	145
Ботирова Х.Э.	<i>Мустақиллик даврида аграр соҳа мутахассислари учун моддий-маънавий шароитларни яратиши</i>	151
Юсувалдиева Р.Ю.	<i>Умумҳуқуқий тамойиллар – ҳуқуқий сиёсатнинг асосий йўналишлари сифатида</i>	155
Равшанов А.С.	<i>Қишлоқ ва сув ҳўжалиги учун етук кадрлар тайёрлаш сиёсатининг концептуал асослари</i>	160
Қандов Б.М.	<i>Ёшларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишида ҳуқуқий таълимнинг ўрни</i>	164
Қўйилев Т., Рахмонбердиева Н.	<i>Минтақа хавфсизлигини таъминлаш Ўзбекистон ташиқи сиёсатининг бош мезонидир</i>	168
Ташметов Т.Х.	<i>Миллий гояни ёшлар онгига сингдиришининг илмий-фалсафий жиҳатлари</i>	172
Исмайлов А.З.	<i>Фуқаролик жамиятида ҳуқуқий онгнинг фалсафий онтологик асослари</i>	176
Адамбаев У.Х.	<i>Аргументлаш ва ишонч-этиқоднинг шаклланиши</i>	180
Махмудов М., Бердиев А.	<i>Маънавиятнинг ижтимоий омилларини оптималлаштириш – давр талаби</i>	184
Ражабов Ж.	<i>Жамият модернизациялашуви шароитида сиёсий онг ва сиёсий маданиятнинг ўрни</i>	187
Халилов Ж., Ахмедов А.	<i>Соглом авлод камолоти – ислохотлар мақсади</i>	190
Маматқулов Э.	<i>Янги Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтлари ролини ошириш</i>	193

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИДА ҲУҚУҚИЙ ОНГНИНГ
ФАЛСАФИЙ ОНТОЛОГИК АСОСЛАРИИсмаилов А.З. –
ТВҶДПИ катта ўқитувчиси

Турон замин, жумладан ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида қадимги даврлардан то ҳозирги кунгача кўплаб цивилизациялар, яъни ўз давлати ва фуқароларига эга мамлакатлар – мустамлака ва мустамлака бўлмаган давлатлар ва халқлар яшаб келганлиги тарихдан маълум. “Саклар қавмининг етакчиси ва ҳарбий саркарда Алп Эр Тўнга [Афросиёб] томонидан милoddан аввалги 654 йили Турон даштларида сак [шак] ёки скифлар [прототурк қавмлар]нинг дастлабки давлатига асос солинди. Бу давлат Турон давлати номи билан машҳур бўлган. (Турон давлати кейинчалик Европа тадқиқотчилари томонидан прототурк [кўхна турклар] давлати деб номланган. Турон давлати ўрнида кейинчалик Туркистон давлати ташкил топди.) Ўзбекистон Республикаси ва ўзбек халқи айнан Турон/Туркистон давлатининг қонуний ворисидир”[1, 36]. 1991 йил Ўзбекистон Республикаси ҳам жаҳон харитасида мустақил давлат – мамлакат сифатида пайдо бўлди. Ўзбекистон Республикаси демократик фуқаролик жамиятини шакллантириш сари одимлаб бормокда. Демократик фуқаролик жамияти икки қисм – ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятларидан ташкил топган. Ҳуқуқий давлат ҳуқуқлар асосида шаклланган, ҳуқуқларни кафолатлайдиган, қонуилари ҳуқуқий бўлган, ҳуқуқларга бўйсунадиган, мавжуд бўлишга ҳақи бўлган давлатдир. У фуқароларсиз, яъни ўз субъектларисиз ҳеч нарсадир. Фуқаролик жамияти мавжуд фуқаролар ва уларнинг давлат аралашмайдиган ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида мавжуд бўлган уюшмаларидир. Инсон ҳуқуқлари давлат ҳокимияти орқали амалга ошар экан, фуқаролик жамиятида асосий масала фуқаролар ва улар уюшмаларининг ҳуқуқларини таъминлаш экан, бу жараён ҳуқуқий давлатсиз юз бермайди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек “Тарих шундан далолат берадики, дунёдаги барча Цивилизациялар, маданият ва динлар инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги таянч тушунчаларнинг шаклланишига асос бўлган эзгу гоялар таъсирида вужудга келган. Масалан, бундан 2700 йил муқаддам Осиё ҳудудида яратилган энг кўхна ёзма ёдгорлик - “Авесто” китобида ҳам инсон ҳуқуқ, ва эркинликлари, миллатлараро муносабатларни ўзаро ҳурмат ва ишонч тамойиллари негизида барпо этиш гоялари муҳим ўрин тутди, зўравонлик ва адолатсизлик рад этилади”[2]. Демак, мустақил Ўзбекистон Республикаси, унда шаклланаётган ҳуқуқий давлат ва унинг тармоқлари, фуқаролик жамияти ва унинг ижтимоий ҳаётининг барча соҳаларидаги таркибий қисмлари мавжуддир. Мавжудлик бор демакдир. Борлиқнинг асосий белгиси эса мавжуд бўлган, ҳозирда мавжуд ва келажакда мавжуд бўладиган ҳодисалардир. Демак, ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамиятининг мавжудлиги манзарасини онтологик жиҳатдан асослаш зарурияти ҳам мавжуддир. Бу вазифани фалсафа ва ижтимоий фалсафа фанлари бажаради.

Мавжудлик ҳақидаги таълимот фалсафий онтологиядир ва унинг ижтимоий-фалсафий билишдаги кўриниши ижтимоий-фалсафий онтологиядир. Жамият диалектикаси ҳам мавжуд – бордир, аммо уни нисбий равишда жамият тараққиётининг қонунлари қисми – ижтимоий диалектика қисмида ўрганамиз. Ижтимоий-фалсафий онтологияда эса асосий эътибор табиий борлиққа эмас, балки ижтимоий борлиққа, яъни жамиятнинг тузилишига, унинг таркибий қисмларининг мавжудлигига қаратилади. Ижтимоий диалектика ижтимоий фалсафий онтологиядан келиб чиққанлиги учун улар ўртасида абсолют тафовут мавжуд эмас. Аммо назарий таҳлилда жамиятнинг мавжуд томонлари алоҳида кўринишларда ва улар ўртасидаги боғланишларни алоҳида-алоҳида кўринишларда ўрганиш ижтимоий билишда муайян қийинчиликларни юзага келтиради. Жумладан, фуқаролик жамияти, ҳуқуқий давлат ва ҳуқуқий онгларнинг ижтимоий маданий ҳодисалар сифатида жамиятдаги ўрни ўзига хос масала, уларнинг ижтимоий тараққиётдаги роли яна бир ўзга масала. Тўғри, фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатни барпо этишда ҳуқуқий билиш биринчи ўринга чиқди. Аммо ҳуқуқий билиш ижтимоий фалсафий билишга эҳтиёж сезади. Ижтимоий фалсафий билиш ижтимоий билиш ичида уйғунлаштирувчи (координацион) ролни бажаради. Ижтимоий фалсафий билишда ижтимоий онтология ижтимоий фалсафанинг биринчи таркибий қисми сифатида, яъни жамиятнинг тузилиши ва таркибий қисмлари тўғрисидаги таълимот сифатида фалсафий онтологияга таянади. “Фалсафанинг борлиқ ҳақидаги таълимотни изоҳлайдиган қисми – **онтология** деб аталади. (Бу тушунчани фалсафада биринчи бор Х.Вольф қўлаган), – дейилган “Фалсафа” фанига оид китоблардан бирида. - Олам ва борлиқ масалаларини фалсафанинг ана шу соҳаси

ўрганади”[3, 91]. Шунингдек, бу китобда борлиқнинг шакллари қуйидаги тартибда берилган: “... фалсафий адабиётларда табиат борлиги ва жамият борлигининг қуйидаги шакллари ҳам фарқланади. **Табиат борлиги** одатда табиатдаги нарсалар (жисмлар), жараёнлар, ҳолатлар борлиги сифатида тушунилади. У иккига бўлинади: азалий табиат борлиги (ёки табиий табиат борлиги, у инсондан илгари ва унинг иштирокисиз ҳам мавжуд бўлган) ва одам меҳнати билан ишлаб чиқарилган нарсалар борлиги (“иккинчи табиат” борлиги, яъни маданият). Иккинчи табиат борлиги эса, ўз навбатида, қуйидаги кўринишларда учрайди:

- **инсон борлиги** (инсоннинг нарсалар оламидаги борлиги ва одамнинг ўзига хос бўлган инсоний борлиги);
- **маънавий борлиқ** (индивидуаллашган ва объективлашган маънавий борлиқ);
- **социал борлиқ** (айрим одамнинг тарихий жараёндаги борлиги ва жамият борлиги), у ижтимоий борлиқ ҳам деб аталади”[2, 97].

Бизнингча, борлиқ, биринчидан, онтофункционал ҳолатига кўра моддий ва руҳий борлиқлардан иборат. Руҳий борлиқ эса ўзига хос мавжудлик бўлса-да, моддий борлиқнинг ичида ва унинг мураккаб органик тузилмаларининг функциялари ҳисобланади. Борлиқ, иккинчидан, онтомасштабларига кўра табиий борлиқ (табиат) ва социал борлиқ (жамият) каби таркибий қисмлардан иборат. Агар борлиқнинг онтофункционал ва онтомасштаб кўринишлари вариацияланса, табиий борлиқ табиий моддий борлиқ ва табиий руҳий борлиқлардан ташкил топган. Социал борлиқ эса табиий борлиқнинг заминиде юзага келган бўлиб, агар борлиқнинг онтофункционал кўринишини унга қўлласак, у жамиятнинг моддий ҳаёти, жамиятнинг социал соҳаси, жамиятнинг сиёсий-ҳуқуқий борлиги ва жамиятнинг маънавий борлиқларидан иборат бўлиб чиқади. С.Э.Крапивенский жамиятнинг асосий соҳаларини ифодаловчи бу сўзлар ўрнига “жамиятнинг иқтисодий борлиги”, “жамиятнинг социал борлиги”, “жамиятнинг экологик борлиги”, “жамиятнинг сиёсий борлиги”, “жамият ҳаётидаги маънавийлик” ибораларини ишлатган[4, 416]. Агар рус тилидаги борлиқ сўзининг нисбатдоши сифатида ва “жамият” ёки “ижтимоий борлиқ”ни ифодаловчи “социал борлиқ” сўзи тор маънода жамиятнинг социал соҳасини ифодалаш учун ҳам ишлатилади. Аммо ўзбек тилида рус тилида ишлатиладиган “социал соҳа” сўзи ўзбек тилидаги адабиётларда “ижтимоий соҳа” деб ёзилмоқда. Ахир, жамиятнинг моддий ҳаёти ёки сиёсий-ҳуқуқий ҳаёти ёхуд маънавий ҳаётлари ҳам ижтимоий-ку?! Шунинг учун биз, агар сўз жамиятнинг таркиби тўғрисида кетса, жамиятнинг асосий соҳаларидан бирини, ўқувчининг адашмаслиги учун “жамиятнинг социал ҳаёти соҳаси” ёки “жамиятнинг социал соҳаси” ёхуд “жамиятнинг социал борлиги” сўзларини ишлатдик.

Юқорида “табиий моддий борлиқ” ва “табиий руҳий борлиқ” сўзларини “социал борлиқ”, яъни “жамият” сўзи билан вариациялаш асосида кўрдик-ки, улардан жамиятнинг икки бир-бирларини тақозо қилувчи қутби – жамиятнинг моддий ҳаёти ва жамиятнинг маънавий ҳаёти соҳалари келиб чиқади. Агар ижтимоий ҳаётнинг бу соҳаларининг бирида моддийлик, яна бирида эса маънавийлик омиллари устунлик қилса, ижтимоий ҳаётнинг оралиқ таркибий қисмлари – социал ва сиёсий-ҳуқуқий ҳаёт соҳаларида эса иккала омиллар ҳам баб-баравар (паралел) кучга эга бўлган ҳолда амал қиладилар. Борлиқнинг бир қисми – жамиятнинг тузилиши ёки асосий таркибий қисмларининг аниқланиши К.Маркенинг 1859 йилда ёзилган “Сиёсий иқтисод танқидига доир” асарининг сўз бошисида баён қилинган эди. Аммо унинг изоҳи тарихни материалистик тушунишга асосланган эди. Тарихни диалектик маданий тушуниш бўйича эса ижтимоий ҳаёт соҳаларининг барчасининг негизида маданийлик ётади. “Инглиз олими А.Тойнбининг фикрига кўра, - дейди файласуф Ҳ.Ф.Вохидов, - цивилизациянинг ички моҳияти, руҳиятини маданий омиллар ташкил этади”[5, 10]. Ҳақиқатдан ҳам маданият инсонлар томонидан борлиқнинг ишлов бериб яратилган қисми экан, у маънавийсиз ва унинг ўқ илдизи - инсон онгисиз юз бермайди. “Инсоният ўзининг бир неча миллион йиллик тарихини ортда қолдириб, - дейишади Х.Т.Одилқориев ва Ш.Ғ.Ғойибназаровлар, - XXI асрга қадам қўйди. Ана шу йиллар давомида инсоннинг ахлоқий-маънавий камолоти тинимсиз меҳнат туфайли моддий маданиятнинг илк намунаси бўлган “оддий тош чўқмор”дан ҳозирги замоннинг мўжизавий ўта мураккаб техник қурилмаларигача бўлган даврда яратилган барча нарсаларни қамраб олувчи ва маданий борлиқ деб аталувчи тизимни яратди.

Бу маданий борлиқ бутун инсониятнинг қўли, ақл заковати билан ишлов бериш, парваришлаш, тарбиялаш, маърифат ва маънавият заминиде яратилган барча моддий неъматлар ва уларнинг инъикоси бўлган маънавият оламининг жаҳон маданияти деб аталмиш бир бутун йигиндисидир”[6, 9]. Маданият ва маданий борлиқ айнан тушунчалардир. Маданий борлиқ жамият мавжудлиги ва ривожланишининг асоси экан, демакки у жамиятнинг субстанциясидир. Бунда моддий неъматларни

ишлаб чиқариш унинг муайян қисмини ташкил этади. “Субстанция (лат. Substantion - моҳият), - дейилади Фалсафа: қомусий лугатида, ... тушунчаси субстракт-негиз, конкрет асос маъносини англатади. Тасодифий, вақтинча, ўткинчи хосса тушунчаларидан фарқланади. Бу бош асос муайян ашёлар ва ҳодисаларнинг пайдо бўлиши ва йўқ бўлиши шарт-шароитларини белгилайди”[7, 380]. Шунинг учун ҳам тадқиқотчилар, жумладан К.Х.Момджян ўзининг “Ижтимоий фалсафага кириш” номли китобида “Ижтимоий билишда субстанционал ёндашиш” деган ном билан алоҳида бобни киритиб бундай ёндашишнинг ижтимоий ҳодисаларни билишдаги катта аҳамияти мавжудлигини таъкидлайди. “Субстанция, - дейди у, - биз юқорида кўрганимиздек, ўзига хос модус (лотинча *modus* – ўлчов, усул) ва атрибутларни белгилашнинг дастлабки асослаб берилиши ҳисобланади”[6, 180]. Ҳақиқатдан ҳам ҷамиятдаги барча ўзгаришлар бир бутун маданий борлиқ ва унинг томонлари – инсон ва унинг бирликлари, моддий маданият, ҷамият сиёсий ва ҳуқуқий маданиятлари, ҷамият маънавий маданиятларидаги ўзгаришлардан бошланади. Инсонларнинг борлиққа ишлов бериб, уни ўз мавжудлигини таъминлаш мақсадида ўзгартириши, тайёрлаши асосан эволюцион йўл билан амалга ошади. Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик ҷамиятининг таркибий қисмлари ҳам маданий ҳодисалар бўлиб, уларнинг юзага келишида ушбу қонуният белгиловчилик ролини ўйнайди. Нафақат бу, балки шу билан бирга И.А.Каримов “Ўзбекистон бошқа давлатлар тараққиёти жараёнида тўпланган ва республика шароитига тадбиқ қилса бўладиган барча ижобий ва мақбул тажрибалардан шакл-шубҳасиз фойдаланади”[8, 9], деган эди. Тажриба ҳам, техника ҳам, санъат ҳам, давлатчилик ҳам, фуқаролик ҷамияти компонентлари ҳам маданий ҳодисалардир, инсонлар яратган маданий борлиқнинг элементларидир. Шунингдек, маданий борлиқнинг тарихий типлари, муайян ҳудудда ўзига хосликлари мустақил, бир-бирларидан ўзига хосликлари билан фарқ қилувчи цивилизациялар – ўз фуқаролари ва давлатига эга мамлакатларни юзага келтиради.

Юридик нуқтаи назардан, асосий эътибор ижтимоий масалаларга қаратилганлиги нуқтаи назаридан фуқаролик ҷамиятининг социал ва маънавий ҳаёти соҳаларидаги таркибий қисмларнинг кўрсатилишига кўшиламиз. Аммо ижтимоий-фалсафий жиҳатдан ҷамиятнинг маънавий ҳаёти алоҳида асосий таркибий соҳаси сифатида қаралади.

Давлат ҷамиятнинг сиёсий ҳаёти тизимида сиёсий-ҳуқуқий маданий ҳодиса сифатида жойлашган. “Давлат, - дейди З.М.Исламов, - бу ҷамият бирлигини ва яхлитлигини таъминловчи, давлат механизми воситасида ҷамият ишларини бошқарувчи, суверен оммавий ҳокимиятни амалга оширувчи, ҳуқуққа умуммажбурийлик мақомини берувчи, фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини, қонунийлик ҳамда ҳуқуқ-тартиботни қафолатловчи ҷамиятнинг сиёсий ташкилотидир”[9, 178].

Бу таъриф – тавсиф давлат, жумладан ҳуқуқий давлат сиёсий-ҳуқуқий муносабатлар тутуни ва сиёсий – ҳуқуқий маданий ҳодиса эканлигини тасдиқлайди. Давлатнинг асосий белгилари, элементлари, бошқарув шакллари ва функциялари тўғрисида ҳам қуйида шундай фикрларга келинди.

Ҷамиятнинг маънавий ҳаётини ўқ илдизини ижтимоий онг, жумладан ҳуқуқий онг ва унга таъсир этиш ташкил этувчи унинг олтита қисм – ҷамиятнинг ахлоқий ҳаёти, эстетик ҳаёти, диний ҳаёти, илмий ҳаёти, таълим-тарбия ва оммавий ахборот воситалари тизимлари ташкил этади. Уларнинг барчаси ўзига хос ижтимоий ҳаёт тармоқлари бўлиб, уларнинг ҳам асос қисмларини маданийлик – ҷамиятнинг ахлоқий, эстетик, диний ва бошқа маданиятлари ташкил этади. Уларнинг ушбу маданий қисмларидаги эҳтиёжлари асосида ижтимоий тузилмалар – таълим-тарбия муассасалари, диний ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари тармоқлари келиб чиқадилар.

Хуллас, борлиқ ва ҷамиятнинг тўртта қисми – тузилиши тўғрисидаги ижтимоий-фалсафий таълимотлар ҳуқуқий давлат, фуқаролик ҷамияти компонентлари ва ҳуқуқий онг тизимини билишнинг фалсафий ва ижтимоий-фалсафий онтологик асоси бўлиб хизмат қилади. Бу таълимотларга таянмасдан ҳуқуқий давлат, фуқаролик ҷамияти компонентлари ва ҳуқуқий онг тизимини фалсафий ва ижтимоий-фалсафий жиҳатдан асослаб бўлмайди. Давлат, жумладан ҳуқуқий давлат ҷамиятнинг сиёсий-ҳуқуқий ҳаёти соҳасида жойлашган. Фуқаролик ҷамиятининг таркибий қисмлари функционал ҳолатларига кўра ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларидан жой олган. Ҳуқуқий онг эса ижтимоий онгнинг шаклларида бири сифатида онтологик ҳолатига кўра маънавий ҳаётнинг ўқ илдизидан жойлашган. У онтофункционал ҳолатига кўра эса ҳуқуқий ҳаётнинг ядроси – ҷамият ҳуқуқий маданиятининг учинчи субстанционал компоненти, яъни ҳуқуқий эҳтиёж билан ҳуқуқ ижодкорлиги ўртасида уларни боғловчи халқа сифатида ўрин олган.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ражабов Қ., Қандов Б. Жаҳон тарихидаги сулола ва давлатлар. (Учта китоб). 1-китоб. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2015. – 288 бет.
2. Назаров Қ. ва бошқалар. Фалсафа асослари. – Тошкент: «Ўзбекистон филолосуфлари миллий жамияти», 2018.
3. Крапивенский С.Э. Социальная философия: Учебник. – М.; 1998.
4. Воҳидов Ҳ.Ф. Сиёсий ва ҳуқуқий таълимотлар тарихи. Дарслик. –Т.: ТДЮИ, 2003.
5. Одиқориев Х.Т., Гойибназаров Ш.Ғ. Сиёсий маданият: назарий-қиёсий тадқиқот. – Т.: ЎЗР ИИВ Академияси, 2004.
6. Фалсафа: Комусий луғат / Тузувчи ва масъул муҳаррир Қ.Назаров. – Тошкент: “Шарқ”, 2004.
7. Мамджян К.Х. Введение в социальную философию. – М.: «Высшая школа», 1997.
8. Исламов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. – Т.: “Адолат”, 2007. 178-бет.

РЕЗЮМЕ:

Ушбу мақолада ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти шаклланишида ҳуқуқий онғни билишнинг ижтимоий фалсафий онтологик асослари таҳлил қилинган. Шунингдек, фуқаролик жамияти, ҳуқуқий давлат ва ҳуқуқий онғнинг ижтимоий маданий ҳодисалар сифатида жамиятдаги ўрни ва ролига эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: давлат, давлатчилик, ҳуқуқий давлат, концепция, ҳуқуқ, инсон ҳуқуқлар, фуқаролик жамияти, ҳуқуқий онғ.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье анализируется социально-философская онтологическая основа познания правосознания в условиях формирования правового государства и гражданского общества. Также акцентируется внимание на месте и роли гражданского общества, правопорядка и правосознания в обществе как социо-культурных явлений.

Ключевые слова: государство, государственность, правовое государство, концепция, право, права человека, гражданское общество, правосознание.

RESUME:

This article analyzes the socio-philosophical ontological basis for the cognition of legal consciousness in the conditions of the formation of the rule of law and civil society. The attention is also focused on the place and role of civil society, law and order and legal consciousness in society as socio-cultural phenomena.

Keywords: state, statehood, rule of law, religious countries, concept, law, human rights, civil society, legal consciousness.